

*Маст. Јелена Чановић,
асистент*

*УДК: 347:342.7
DOI: 10.46793/UPSSIX.511C*

ПРАВО НА ПОШТОВАЊЕ ДОМА У ПРАКСИ УСТАВНОГ СУДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ (УТИЦАЈ ПРАКСЕ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА)*

Резиме

Посебан режим заштите права на поштовање дома предвиђен је чланом 8 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода. Њеном ратификацијом Република Србија преузела је обавезу поштовања и ефикасног спровођења Европском конвенцијом гарантованих права као „минимума европских стандарда“. Улога Европског суда за људска права у дефинисању и одређивању обима основних људских права, па тако и права на поштовање дома, огледа се у његовој богатој пракси која утиче у великој мери на националне правне системе. Тако је, у својој пракси, Европски суд дефинисао начела и критеријуме пружања заштите права на поштовање дома. У праћењу коришћених инструмената заштите права на поштовање дома у домаћем правном поретку и њихове усклађености са европским стандардима заштите, неопходно је анализирати судску праксу Уставног суда Републике Србије, кроз коју се рефлектује и пракса редовних судова. Обзиром да је у пракси како највиших судских инстанци у нашој земљи, тако и Уставног суда, право на поштовање дома у светлу примене Европске конвенције препознато тек у последњих неколико година, недостатак бројнијих теоријских расправа и практичних анализа постојећих спорних питања указује на актуелност теме за коју смо се определили.

Кључне речи: *право на поштовање дома, пракса Европског суда за људска права, пракса Уставног суда Републике Србије.*

* Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније“, који се финансира из средстава Факултета.

1. Право на поштовање дома у Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода

Декларисана заштита права на дом, како се у правној теорији и пракси судова уобичајено и поједностављено назива¹, изостала је у међународним документима донетим пре Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода². Чланом 8 ЕКЉП који носи назив „право на поштовање приватног и породичног живота“ гарантује се да: „Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке.“ (став 1), дакле, између осталих, и право на поштовање дома³. У светлу динамичког развоја конвенцијских права⁴, појам „дом“ најпре је утврђен аутономно, независно од појмовног одређења у националним правима, а затим је кроз праксу ЕСЉП обликован према фактичком и функционалном критеријуму. Полазна премиса је да дом има фактичко, а не правно значење. Према томе, оцена да ли одређени простор представља дом у конвенцијском смислу зависи од чињеничних околности сваког појединачног случаја, а не од одређених правно релевантних претпоставки.⁵ Из тога произилази следећа премиса - да је

¹ Вид. Николић, Д., Мидоровић, С., *Ограничење права својине правом на дом (појмовна одређења и правна политика)*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 1/2020, стр. 40. О термилошким и појмовним одређењима људских права која се односе на дом вид. на стр. 41-45.

² Европска конвенција о људским правима и основним слободама (у даљем тексту: ЕКЉП) потписана је 1950. године у Риму, а ступила је на снагу 1953. године након ратификације држава чланица Савета Европе. Вид. Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода и додатних протокола бр. 11, 4, 6, 7, 12 и 13, (Службени лист СЦГ - Међународни уговори, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/05 - испр. и Службени гласник РС - Међународни уговори, бр. 12/2010 и 10/2015).

³ „При томе, Уставни суд је имао у виду да је право на поштовање дома тешко раздвојити од права на поштовање породичног живота, будући да је дом, у смислу тумачења ЕСЉП, кључан за активности које обухватају породичан живот.“ *Уж-2486/2017*, одлука од 26. децембра 2019. године.

⁴ У интерпретацији Европског суда за људска права (у даљем тексту: ЕСЉП), уз идеју да је ЕКЉП „живи инструмент“ везују се три карактеристике. Прво, ЕСЉП ће узети у обзир данашње стандарде као важан фактор у тумачењу ЕКЉП; друго, данашњи стандарди које суд узима у обзир морају бити уобичајени и заједнички међу државама уговорницама; и треће, ЕСЉП неће придати одлучујући значај ономе што тужена држава (било да се ради о њеним властима или јавном мњењу) сматра прихватљивим стандардом у конкретном случају. Ово посебно ако пракса тужене државе није у складу са општеприхваћеним стандардима у Савету Европе. Према: Letsas, G., *The ECHR as a living instrument: It's Meaning and Legitimacy*, edited by Andreas Follesdal, Birgit Peters and Geir Ulfstein, *Constituting Europe: The European Court of Human Rights in a National, European and Global Context*, Cambridge University Press, 2013, стр. 108-109.

⁵ Вид. више у *Орлић против Хрватске*, бр. представке 48833/07, пресуда од 21. јуна 2011. године, пар. 54.

објект заштите права, заправо, дом схваћен у функционалном смислу, односно да се гарантује заштита сваком лицу које одређени простор (непокретност, ствар) користи као свој дом, независно од правног основа боравка у њему⁶. Ипак, ова гаранција везује се уз испуњење одређених претпоставки.

Из редакције чл. 8 ЕКЉП, обавезе државе у вези са правом на поштовање дома, могу да се поделе у две групе. Прва произлази из самог текста чл. 8 и представља негативну обавезу, а друга је резултат тумачења ЕКЉП од стране ЕСЉП и представља позитивну обавезу државе да активно заштити право на дом.

Право на поштовање дома представља квалификовано⁷ конвенцијско право за које се додатно гарантује да се: „Јавне власти неће (се) мешати у вршење овог права сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.“ (став 2). Из ове одредбе произилази да ово право није апсолутно, односно да су уважене ситуације када држава оправдано може да ограничи то право.⁸ Прописана ограничења формулисана су општим појмовима, што их везује за подручје слободне процене државе потписнице ЕКЉП. Она су факултативне природе, па надлежна власт државе одлучује како ће их и у којим случајевима применити. То даље значи да надлежни судови и други органи држава приликом примене права, односно у поступку заштите права на поштовање дома, вагају сукобљене приватне интересе појединаца и јавне интересе заједнице, доносећи тзв. „уравнотежујуће акте“⁹. Стога су надлежни судови дужни да у сваком појединачном случају испитују да ли су задовољене

⁶ „Уставни суд указује на то да је према пракси Европског суда за људска права „дом“ аутономан појам, па одговор на питање да ли се одређени простор може сматрати домом неког лица у смислу чл. 8. ст. 1. Европске конвенције зависи од чињеница и околности конкретног случаја, пре свега, постојања трајних и чврстих веза лица са тим простором, при чему је без утицаја законитост основа коришћења тог простора.“ Уставни суд упућује на пресуде *Buckleу против Уједињеног краљевства*, бр. представке 20348/92, од 29. септембра 1996. године, пар. 53-54. и *McCann против Уједињеног краљевства*, бр. представке 19009/04, од 13. маја 2008. године, пар. 46. „Такво становиште изражено у пракси ЕСЉП, прихватио је и Уставни суд у својим одлукама (видети одлуке *Уж-5084/2011* од 17. јануара 2013. године и *Уж-9495/2013* од 22. октобра 2015. године, доступне на интернет страници Уставног суда: www.ustavni.sud.rs).“ *Уж-2486/2017*, одлука од 26. децембра 2019. године.

⁷ Омејец, Ј., *Конвенција за заштиту људских права и темељних слобода у пракси Европског суда за људска права, Strasbourgski acquis*, Загреб, 2013, стр 852.

⁸ Михелчић, Г., Marochini, М., *Конектитет остварења виндикацијског захтјева на некретности и тзв. права на поштовање дома*, Зборник Правног факултета Свеучилишта у Ријечи, в. 35, бр. 1/2014, стр. 188.

⁹ Омејец, Ј., *нав. дело*, стр. 852.

материјалноправне и процесноправне претпоставке за ограничење права на поштовање дома.¹⁰ Иако државе имају слободу приликом процене постојања „преке друштвене потребе“, њихови закони и одлуке које се доносе на основу њих подлежу европском надзору од стране ЕСЉП.¹¹ Све ово важи и у случајевима успостављања равнотеже приликом одлучивања о сукобу различитих конвенцијских права, односно два приватна интереса сукобљених титулара права, па тако нпр. и права на поштовање дома и права на неометано уживање имовине.¹²

2. Право на поштовање дома у пракси Европског суда за људска права

Појмовно одређење права на поштовање дома, које у основи следи из текста чл. 8 ЕКЉП, Европски суд за људска права је током година, кроз богату праксу, тумачећи све аспекте анализираних права садржински допуњавао. Тако је првенствено проширивао обим права на поштовање дома, а онда и вршио својеврсно прецизирање, да би касније извршио и измену одређених материјалноправних и процесноправних аспеката права на поштовање дома. Тако, нпр., пракса показује тенденцију све доступније и учесталије правне заштите лицима која се у домовима налазе без пуноважног правног основа, односно користе као дом непокретност у приватној или државној својини. Анализа релевантних ставова, садржаних у образложењу пресуда којима се утврђује повреда права на поштовање дома, указује, заправо, на одређене, могло би се рећи значајне, промене у тумачењу, примени и заштити овог права у новијој пракси ЕСЉП. Такве промене оправдане су када се узме у обзир општеприхваћен став да је ЕКЉП живи инструмент који се мења са развојем друштва.¹³ Стиче се утисак да се пракса ЕСЉП када је у питању остваривање права на поштовање дома креће, за националне поретке, у необичном правцу. У том смислу се указује на тенденције опасног ширења тог права далеко од почетних позиција које су заузеле у ранијим одлукама, управо у сукобу са правом својине.¹⁴ Ограничавањем овлашћења титулара права својине и

¹⁰ Захтев неопходности у демократском друштву односи се како на процесна, тако и на материјалноправна питања. Вид. пресуду *McCart против Уједињеног краљевства*, пар. 49 и пресуду *Yordanova и други против Бугарске*, бр. представке 25446/06, од 24. априла 2012. године, пар 118.

¹¹ Маганић, А., *Пракса Европског суда за људска права и право на дом*, Зборник радова: Право на дом, Загреб, 2016, стр. 27.

¹² Маганић, А., *Везујући учинак пресуда Европског суда за људска права*, Зборник радова: Европска будућност Хрватског грађанског правосудја, Загреб, 2019, стр. 87.

¹³ Вид. фусногу 4.

¹⁴ Маганић, А., *Везујући учинак ...*, стр. 98. Она истиче да се на овај начин остварују сва обележја одређења појединих аутора који имплементацију конвенцијских захтева у домаћи правни поредак дефинишу као правне иританте. Вид. критику такве тенденције

занемаривањем питања законитости државине ЕСЈП се удаљио од својинскоправне заштите која је уређена у националним законима. Како критеријуми за пружање заштите праву на поштовање дома, које је ЕСЈП разрадио у својој пракси, представљају руководна начела за националне судове пред којима се покреће питање повреде овог права, следи да конвенцијско значење права на поштовање дома пробија оквира појединачног, националног, па тако и нашег права преко праксе ЕСЈП, одлукама којима је утврђена повреда тог права према странама уговорницама ЕКЈП. Разматрања изнета у овом поднаслову можемо поткрепити позивом на изабране референтне одлуке ЕСЈП (на које се позива Уставни суд у својим одлукама) и у њима истакнуте ставове у предметима иселења подносилаца представки који су становали без пуноважног правног основа у предметним непокретностима.¹⁵

3. Право на поштовање дома у Републици Србији

Остваривање и заштита права на поштовање дома у Републици Србији условљени су, најпре, превазилажењем последица начина решавања стамбеног питања грађана из ранијег социјалистичког уређења у садашњем, демократском уређењу капиталистичког друштва. Специфично правно обележје таквог транзиционог периода представља трансформација друштвене у приватну својину и задржавање посебних погодности титулара станарског права, заштићених корисника и закупаца станова на неодређено време. Нове околности (а то су промена својинске структуре предметних станова и смрт носилаца станарског права на њима) као последицу намећу обавезу решавања захтева за заштиту од принудног иселења наследника - чланова домаћинства носилаца станарског права као закупаца станова, често без пуноважног правног основа, из станова у приватној својини физичких и правних лица и станова у јавној својини државе. Са једне стране, активно легитимисани у тужбама за иселење, власници непокретности се позивају на повреду права својине, док се са друге стране, пасивно легитимисани, држаоци непокретности без пуноважног државинско-правног основа позивају на повреду права на поштовање дома у складу са ЕКЈП и праксом ЕСЈП.

Да је држава социјално-економско питање стамбене политике правовремено решила, право на поштовање дома и право на неометано живање имовине не би били супротстављени у могућности уживања ових

у раду: Радоловић, А., *Однос грађанскоправне основе за кориштење стана и уставно-конвенцијског права за заштиту дома*, Зборник Правног факултета Свеучилишта у Риједи, в. 36, бр. 1/2015, стр. 109-124.

¹⁵ Тако ћемо се у овом раду позивати на ставове које је ЕСЈП истакао у пресудама *Ђосић против Хрватске*, *Паулић против Хрватске*, *Орлић против Хрватске*, *Шкртић против Хрватске*, *Тијадровић против Хрватске* и другим. Употребљени цитати представљају самосталан превод ауторке рада са хрватског на српски језик.

права од стране лица која се на њих позивају. Обзиром да је решавање питања стамбеног збрињавања грађана изостало, овом приликом се у анализи одлука домаћих судова, а пре свега одлука Уставног суда поводом повреде права на поштовање дома, уз неопходну анализу одлука ЕСЉП, ограничавамо на предмете који се односе на принудно иселење, а који су медијски пропраћени и подржани, чини се, често без адекватног разумевања и критичког осврта.

4. Право на поштовање дома у пракси Уставног суда

Уставом Републике Србије¹⁶ није гарантовано право на поштовање дома *per se*.¹⁷ У чл. 16, ст. 2 предвиђено је: „Општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни су део правног поретка Републике Србије и непосредно се примењују. Потврђени међународни уговори морају бити у складу с Уставом.“. Од потписивања и ратификације ЕКЉП, у нашој држави конвенцијска права се примењују непосредно на појединце, домаћи судови су дужни да непосредно примењују њене одредбе и да своју праксу усклађују са праксом ЕСЉП, односно да и појам дома схватају у складу са ставовима ЕСЉП. Субуставним положајем који ЕКЉП код нас има (испод Устава, а изнад закона), сваком лицу омогућено је да се у поступку пред домаћим судом директно позове на одредбе ЕКЉП, па тако и на право на поштовање дома, при чему су судови дужни да пруже закониту и правилну заштиту различитих аспеката овог права. Иако није уставна категорија, право на поштовање дома постало је предмет заштите у поступцима пред судовима у свим инстанцама, па и пред Уставним судом¹⁸ у поступцима који се воде по уставним жалбама. Уз то, како УС није развио самосталан уставни концепт права на поштовање дома, тако се он у својим интерпретацијама служи конвенцијским одређењем права на дом и приступом ЕСЉП тој проблематици¹⁹.

У овој анализи задржаћемо се на референтним одлукама којима се утврђује повреда права на поштовање дома у претходно објашњеном контексту, док ће, услед ограниченог обима овог рада, изостати приказ и анализа одлука у којима су судови утврдили повреду права на поштовање дома по другим правним основима, као и одлука у којима судови нису утврдили повреду права на поштовање дома. Одабране одлуке УС у овом раду, значајне су за анализу његових ставова поводом заштите права на поштовање дома, као и за њихово упоређивање са раније усвојеним ставовима ЕСЉП, на које се иначе УС позива

¹⁶ Устав Републике Србије (Службени гласник РС, бр. 98/2006)

¹⁷ За разлику од нпр. Устава Републике Хрватске (Народне новине, бр. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 5/14) у коме се гарантује неповредивост дома (чл. 34).

¹⁸ Уставни суд Републике Србије (у даљем тексту: УС).

¹⁹ Маганић, А., *Пракса Еуропског суда ...*, стр. 48.

у образложењу својих одлука. У упоредном приказу две праксе може се видети у којој мери су схватања ова два суда приближена.

4.1. Одлуке Уставног суда поводом исељења подносилаца уставне жалбе из стана у приватној својини грађана (сукоб два приватна интереса)

Прва одлука коју ћемо на овом месту анализирати (Уж - 5084/2011, од 17. јануара 2013. године) значајна је због откривања правног пута за заштиту права на поштовање дома пред УС у поступку по уставној жалби. Предмет тужбеног захтева у првостепеном поступку било је исељење подносиоце из стана који је приватна својина тужиоца. У првостепеном поступку, као спорно, расправљало се питање постојања пуноважног правног основа за коришћење предметног стана, при чему је првостепени суд оценом меродавног права утврдио да такав основ не постоји због тога што супруг подносиоце није имао ни уговор о закупу стана, нити је у ванпарничном поступку исходовао решење које замењује такав уговор, па она није могла да стекне својство корисника стана. Сходно томе, суд је наложио исељење тужене са свим лицима и стварима из стана. У жалбеном поступку, Апелациони суд је одбио жалбу тужене као неосновану и потврдио првостепену пресуду Основног суда, уз детаљно образложење у коме спорно питање пуноважности правног основа коришћења стана цени према својој дугогодишњој пракси, али и усвојеној пракси других апелационих судова и ВКС-а. Подносиоца уставне жалбе позвала се пред УС на повреду права на правично суђење које је гарантовано одредбом из чл. 32, ст. 1. Устава Републике Србије. Иако је утврђено чињенично стање „откривало причу која се протеклих деценија већ много пута чула у судским дворанама српских судова“²⁰, овога пута УС у поступку по уставној жалби добио је прилику да се упусти у одлучивање да ли постоји повреда људских права гарантованих УС и ЕКЉП, као и да заузме ставове поводом спорних материјалноправних питања и определи се за процесноправни пут остварења заштите права на поштовање дома.

Специфичност ове одлуке огледа се у томе да иако у одлуци УС није изреком утврђена повреда права на поштовање дома, већ повреда права на правично суђење, у образложењу своје одлуке УС се бавио анализом права на поштовање дома (као гарантованог конвенцијског права) и позивао на ставове судске праксе ЕСЉП која се односи на повреду права на поштовање дома из чл. 8 ЕКЉП. Важност ове одлуке огледа се у томе да је УС, по угледу на ЕСЉП, применио тест за процену да ли постоји повреда права на поштовање дома, који садржи неколико питања, а који ћемо у наставку поступно приказати.

²⁰ Цитат из издвојеног мишљења судије УС, проф. др Марије Драшкић у поменутој одлуци Уж - 5084/2011, од 17. јануара 2013. године.

Прво питање на које је УС требало да одговори било је - да ли се стан о којем је реч може сматрати домом подносиоце уставне жалбе. Уважавајући чињенице конкретног случаја²¹ УС је утврдио да је „подносиоца уставне жалбе имала довољне и трајне везе са станом о којем је реч да би се тај стан сматрао њеним „домом“ у смислу чл. 8. Европске конвенције.“

Друго питање на које је УС требало да одговори било је - да ли је дошло до мешања у право подносиоце уставне жалбе на поштовање њеног дома. Имајући у виду да је подносиоци уставне жалбе правноснажном пресудом наложено да се исели из спорног стана, УС је нашао „да судски налог за исељење подносиоце из предметног стана представља мешање у њено право на поштовање њеног дома“.²²

УС подсећа да чл. 8, ст. 2 ЕКЉП допушта мешање у остваривање права на поштовање дома само уз испуњење услова који се даље испитују.²³ Стога је УС требало да одговори на треће питање - да ли је мешање у право подносиоце уставне жалбе било у складу са законом. При разматрању овог питања УС је закључио да је побијана пресуда Апелационог суда последица произвољног тумачења и примене меродавног материјалног права на штету подносиоце уставне жалбе и оценио да мешање у остваривање права подносиоце уставне жалбе на поштовање дома није било у складу са законом.²⁴ Од оваквог става

²¹ Посебно чињеница да је „подносиоца уставне жалбе непрекидно живела у спорном стану 28 година (у стан се званично уселила закључењем брака са пок. супругом 26. децембра 1982. године), као и да је наставила да користи тај стан за становање и након смрти супруга.“ *Уж - 5084/2011, нав. одлука.*

²² „Уставни суд истиче да је Европски суд за људска права донео неколико пресуда у којима је оцењивао питање мешања у право подносиоца/подносиоце захтева на поштовање његовог/њеног дома у околностима у којима је било донето решење о исељењу“. У предмету *Stankova против Словачке*, бр. представке 7205/02, одлука од 9. октобра 2007. године, Европски суд је пресудио на следећи начин: „Суд примећује, а то није спорно међу странкама, да је обавеза подносиоце захтева да напусти стан представљала мешање у њено право на поштовање њеног дома које се заснивало на меродавним одредбама Грађанског законика и решењу о извршењу из 1995. године. Такође, у предмету *Ђосић против Хрватске*, бр. представке 28261/06, одлука од 15. јануара 2009. године, ЕСЉП је пресудио: „Суд сматра како обавеза подносиоце да испразни стан представља мешање у њено право на поштовање њеног дома, без обзира на чињеницу што пресуда којом се налаже исељење још није извршена“.

²³ „Сагласно томе, оспорена пресуда би се морала сматрати повредом чл. 8. ст. 1. Европске конвенције, ако Уставни суд утврди да није утемељена на закону, односно да се њоме не остварује један легитиман циљ или више легитимних циљева прописаних чл. 8. ст. 2. Европске конвенције или да није била „неопходна у демократском друштву“ ради постизања тих циљева.“ *Уж - 5084/2011, нав. одлука.*

²⁴ „Арбитрерност у примени права се - према ставу Уставног суда огледа у изједначавању појмова носиоца станарског права и корисника стана, односно у чињеници да судови у оспореним пресудама нису признали право подносиоци уставне жалбе на својство члана породичног домаћинства.“ *Уж - 5084/2011, нав. одлука.*

УС оградилa се судија УС, професорка Марија Драшкић у издвојеном мишљењу у коме је истакла да је тај став „потпуно супротан једнообразној, богатој и дугогодишњој пракси редовних судова...који су поступали у овој спорној ствари“. У овом случају, супротно многобројним одлукама судова, УС признаје подносиатељки право да је усељењем у предметни стан могла да стекне својство члана породичног домаћинства свог супруга који је био носилац станарског права, односно да стекне својство корисника стана и право на трајно коришћење стана.²⁵ Како се, приликом испитивања повреде права на поштовање дома, УС код потврдног одговора на треће питање зауставио, тако је пропустио да спроведе први тест процене повреде овог права до краја. Позивајући се на праксу ЕСЉП и стандарде који у сваком појединачном случају треба да покажу да ли је мешање било оправдано и са становишта легитимности циља коме се тежило, те да ли је било потребно у демократском друштву, професорка Драшкић је у цитираном издвојеном мишљењу спровела тест до краја и изнела мишљење да „мешање у овом случају јесте било у складу са законом, који се на идентичан начин примењивао неколико деценија пре тога; јесте тежило легитимном циљу, јер је тежило заштити својинских права, а некада и стамбених потреба грађана који су власници станова на којима су неки други грађани били стекли станарско право. Најзад, овакво решење могло би се бранити и као мешање које јесте било потребно у демократском друштву,

У овом предмету утврђено је да се подносиатељка уставне жалбе уселила у стан у својини грађана 1982. године након закључења брака са супругом, носиоцем станарског права, а који је то право стекао као члан породичног домаћинства, након смрти свога оца - претходног титулара права 1981. године (по основу чињенице да је у стану живео пре и после 29. јула 1973. године). Поред тога, утврђено је и да супруг подносиатељке, након смрти свога оца, није имао закључен уговор о коришћењу стана са власницима. Према утврђеним чињеницама, судови су усвојили захтев за иселење подносиатељке. У нав. одлуци УС је истакао да „сматра уставноправно прихватљивим став редовних судова да лице које се у стан у приватној својини уселило после 29. јула 1973. године, као дана ступања на снагу Закона о стамбеним односима из 1973. године, не може да стекне својство носиоца станарског права на предметном стану“. УС је „указујући на то да Закон о стамбеним односима није онемогућио да се након ступања на снагу тог закона стекне својство члана породичног домаћинства носиоца станарског права, односно својство корисника стана“, закључио да је „подносиатељка у режиму Закона о стамбеним односима стекла право да трајно користи спорни стан у својини грађана јер се у њега законито уселила закључењем брака са носиоцем станарског права, чиме је стекла својство корисника стана“. Из *Уж - 2486/2017*, одлука од 26. децембра 2019. године.

²⁵ Супротно, издвојено мишљење проф. Драшкић: „Носилац станарског права могао је, разуме се, да дозволи да се у такав стан и након поменутог датума усељавају и чланови његовог породичног домаћинства и да заједно са њим станују, али они су имали само својство фактичких корисника стана и могли су остати у стану само док је жив носилац станарског права који је то право стекао пре 29. јула 1973. године (видети, између многих других, пресуду Врховног суда Србије Рев. 853/06 од 1. фебруара 2007. године, из архиве Суда.“ *Уж - 5084/2011*, нав. одлука.

односно које је задовољило захтев сразмерности, јер је оно још пре много година довело у равнотежу право оних особа које су се налазиле у ситуацији као и госпођа И.“ подносиатеља уставне жалбе (*прим.аут.*) „да захтевају поштовање породичног дома, а тиме и личне сигурности и добробити, али само за време док је жив онај који је био носилац станарског права на стану у својини грађана.“

Међутим, УС је, уважавајући околност да се у конкретном случају ради о супротстављеним интересима, са једне стране подносиатељке уставне жалбе да оствари своје право на поштовање дома у складу са чл. 8 ЕКЉП, а са друге стране власника стана да оствари своје право на мирно уживање својине и других имовинских права стечених на основу закона у складу са чл. 58 Устава и чл. 1 Протокола бр. 1 уз ЕКЉП, сматрао да је, у складу са праксом ЕСЉП, такође потребно применити други тест за процену да ли постоји повреда права власништва²⁶, како би одлучио коме од та два интереса дати предност. Како је у овом случају мешање у право власништва тужиоца проузроковало физичко лице, „приватна особа“, а не јавне власти, тако се и када су у питању приватноправни односи захтеви испитивања повреде овог права морају узети у обзир.²⁷ УС је утврдио да је „неспорно да остваривање права на поштовање подносиатељкиног дома у целини спречава тужиоце као сувласнике стана да се њиме служе“, као и да је „неспорно да наведено фактичко ограничење власничких права тужилаца извире из права треће особе“. Поводом колизије два права, УС се изјаснио у прилог права на поштовање дома: „Имајући у виду да је право подносиатељке уставне жалбе на дом стечено у складу са законом, Уставни суд налази да је ограничење власничких права тужилаца у конкретном случају оправдано, те да није нарушена осетљива равнотежа између права подносиатељке уставне жалбе на дом и заштите права власништва тужилаца.“

У предмету *Паулић против Хрватске*²⁸, судија *Malinverni* је у издвојеном мишљењу посебно истакао важност другог права из ЕКЉП - права на имовину, као и потребу да се оно проматра у односу са правом на дом.²⁹ Одмеравајући однос два права он је истакао да: „Власник стана, било приватна особа или држава, има право да слободно располаже том имовином.“ Сходно томе, он

²⁶ „Уставни суд прихвата правна становишта Европског суда за људска права о томе да било које мешање јавних власти у право власништва мора бити оправдано, тј. мора да задовољи строге, кумулативно постављене захтеве који произлазе из владавине права и законитости, општег или јавног интереса и сразмерности.“ *Уж - 5084/2011, нав. одлука.*

²⁷ „И када су у питању приватноправни односи, држава има позитивну обавезу да заштити уставно и конвенцијско право власништва физичког или правног лица од незаконитог посезања трећих приватних лица у то право, осим кад је реч о посезању које је утемељено на закону, које је у у општем или јавном интересу и које је „неопходно у демократском друштву“.“ *Уж - 5084/2011, нав. одлука.*

²⁸ *Паулић против Хрватске*, бр. представке 3572/06, пресуда од 22. октобра 2009. године.

²⁹ Маганић, А., *Пракса Еуропског суда ...*, стр. 35.

додаје да налог за исељење станара који живи у стану који је власништво трећег, а без правног основа, „није као такав у супротности са Конвенцијом“, с обзиром на гаранције из чл. 1 Протокола бр. 1 уз ЕКЉП. Професорка Драшкић је такође у издвојеном мишљењу, на крају приметила да „Уставни суд није имао у виду и то да право на поштовање нечијег дома не обухвата право на дом *per se*. Право на поштовање дома јесте грађанско и политичко право, оно не представља економско и социјално право које би било ван делокруга Европске конвенције о људским правима. Сходно томе, чл. 8. Европске конвенције не намеће никакву обавезу држави да одговара за обезбеђење адекватног смештаја појединцима или породицама.“³⁰

Друга одлука УС коју ћемо на овом месту анализирати (Уж-2486/2017, од 26. децембра 2019. године), вишеструко је значајна за закључивање на који начин се развијала судска пракса у различитим судским инстанцама по питању повреде права на поштовање дома у протеклој деценији. Поред тога, ова одлука представља адекватну основу за анализу неколико процесноправних питања која се тичу приговора као процесног механизма одбране права на поштовање дома, надлежности суда и начина испитивања повреде овог права, односно заштите овог права када се нађе у конкуренцији са правом власништва (односно правом на неометано уживање имовине).

Предмет тужбеног захтева у првостепеном поступку био је, као и у претходном случају, исељење подносиољке уставне жалбе из стана који је приватна својина противтужиоца.³¹ УС се приликом одлучивања позвао на своју претходно приказану одлуку, налазећи да је у овом случају реч о „битно сличној чињеничној и правној ситуацији“ као у претходном предмету, уз разлику да је покојни супруг подносиољке имао правни основ за коришћење спорног стана - решење суда које је замењивало уговор о закупу, а у коме је подносиољка уставне жалбе, заједно са својим ћеркама, била означена као члан породичног домаћинства, што у претходној ситуацији није био случај. Поред тога, у овом случају првостепени поступак је управо покренут иницијалним поднеском подносиољке, тужбом за утврђење права на закуп, а настављен је одбраном туженог власника стана у виду противтужбе за исељење из предметне непокретности. Поступајући судови (Основни и Апелациони) су и у овом предмету оценили да подносиољка нема правни основ за коришћење спорног стана³², па су је сходно томе обавезали да се исели из стана.

³⁰ Вид. нпр., *Coster v. the UK*, бр. представке 24876/94, пресуда од 18. јануара 2001. и *Velosa Barreto v. Portugal*, бр. представке 18072/91, пресуда од 21. новембра 1995.

³¹ Подносиољка уставне жалбе је иницијално поднела тужбу ради утврђења да је она стекла својство закупца на неодређено време на предметном стану. Након тога, тужени (противтужилац) је поднео противтужбу ради исељења подносиољке (противтужене) из предметног стана.

³² Правни основ за коришћење стана, према оцени поступајућих судова, престао је смрћу подносиољкиног супруга, јер је оцењено да тужиља која се уселила у предметни стан после 29. јула 1973. године није могла да стекне ни својство члана породичног

Подноситељка је поднела и ревизију ВКС-у, који је решењем (Рев. 14/18 од 28. фебруара 2018. године), а које је предмет уставне жалбе, констатовао да су нижестепене пресуде донете у складу са судском праксом поводом спорног правног питања у погледу примене и тумачења релевантних одредаба материјалног права³³.

Подноситељка уставне жалбе позвала се пред УС на повреду права на поштовање дома, гарантованог чл. 8 ЕКЉП. Овога пута УС је у поступку по уставној жалби добио прилику да се, између осталог, упусти у потребну и значајну анализу судске праксе, посебно у контексту чињенице да је годинама раније тај суд усвојио схватање које поступајући редовни судови у овом предмету очигледно нису прихватили.

Приликом одговора на прво питање - да ли се одређени простор може сматрати домом неког лица у смислу чл. 8 ЕКЉП, УС се позвао на становиште из референтних пресуда ЕСЉП на које се и у својим ранијим одлукама позивао³⁴ и према чињеницама конкретног случаја³⁵ утврдио да се предметни стан може сматрати домом подносиољке, „независно од тога да ли она има правни основ за његово даље коришћење“. При томе, УС је поновио „да је право на поштовање дома тешко раздвојити од права на поштовање породичног живота, будући да је дом, у смислу тумачења ЕСЉП, кључан за активности које обухватају породичан живот“.

Разматрајући друго питање, УС истоветно као и у претходном предмету налази и образлаже да је дошло до мешања у подносиољкино право на поштовање дома самим доношењем другостепене спорне пресуде којом је „утврђено да она нема право да користи спорни стан као носилац права закупа на неодређено време и којом је обавезана да се исели из предметног стана“. Даље, испитујући да ли предметно мешање представља повреду права на поштовање дома, УС подсећа на прописане услове који се тичу законитости и легитимности циљева и прецизира да се захтев „неопходности у демократском

домаћинства, нити право трајног коришћења стана. Образложење за овакву оцену вид. у фусноти 24.

³³ Вид. одредбе чл. 2 и чл. 80, ст. 1 Закона о стамбеним односима (Службени гласник СРС, бр. 29/73), као и одредбе чланова 30-40 Закона о становању (Службени гласник РС, бр. 50/92, 76/92, 84/92, 33/93, 53/93, 67/93, 46/94, 47/94, 48/94, 44/95, 49/95, 16/97, 46/98, 26/2001, 101/2005, 99/2011).

³⁴ Вид. фусноту 6.

³⁵ С обзиром на то да је, у конкретном случају, подносиољка уставне жалбе са својом породицом у спорном стану живела најмање 40 година (до подношења уставне жалбе), као и да је претходно у том стану живео њен супруг више од 50 година (од 1955. до 2006. године, када је преминуо) прво као члан породичног домаћинства лица које је било носилац станарског права, а потом као закупац стана по основу решења суда које замењује уговор о закупу стана, УС је оценио да подносиољка несумњиво има трајне и чврсте везе са предметним станом. *Уж - 2486/2017, нав. одлука.*

друштву“ односи на процесна и материјалноправна питања³⁶. ЕСЈП је у више својих одлука³⁷ изразио став да губитак дома представља најизразитији облик мешања у право на поштовање дома, те да би стога свако лице изложено ризику мешања таквог значаја, у принципу, требало да има могућност да сразмерност и оправданост мере буде утврђена од стране независног суда, у светлу релевантних начела из чл. 8 ЕКЈП, без обзира на то што је, према домаћем праву, његово право на коришћење стана престало. Међутим, то питање се не намеће само по себи у сваком спору везаном за иселење из стана, већ је странка дужна да укаже на повреду тог права, а суд пред којим се води такав грађански поступак је надлежан да оцени сразмерност и оправданост таквог мешања. С тим у вези, УС се бави питањем надлежности за одлучивање и налази да су редовни судови у поступцима које воде дужни да одредбе меродавног права примењују и тумаче у складу са одредбама ЕКЈП. У складу са претходним закључцима, да би одлучио ли је дошло до повреде права на поштовање дома подносиољке, било је потребно да УС најпре отвори питање да ли је подносиољка истакла приговор повреде тог права, а затим и питање да ли су редовни судови приступили поступном испитивању у складу са утврђеном обавезом³⁸.

У конкретном случају, УС је оценио да је подносиољка у предметном парничном поступку поставила питање мешања у њено право на поштовање дома тако што је у жалби против првостепене пресуде „изричито“ указала на пропуст првостепеног суда да примени одредбу чл. 8 ЕКЈП. УС је такође оценио да је она „у суштини“ истакла приговор још у првостепеном поступку тако што је истицала релевантне чињенице³⁹ које указују да је предметна непокретност њен дом, а које су „од значаја са становишта садржине гаранција

³⁶ Уп. са нав. пресудама *McCann против Уједињеног краљевства*, пар. 49 и пресуду *Yordanova и други против Бугарске*, пар. 118.

³⁷ Вид. пресуде *McCann против Уједињеног краљевства*, пар. 50 и *Тосић против Хрватске*, пар. 22.

³⁸ „Дакле, редовни судови су у обавези да испитају да ли се ради о мешању у право на поштовање дома, да утврде да ли је мешање било утемељено на закону и усмерено на постизање легитимног циља, те коначно, ако јесте, и да оцене може ли се мешање у право на поштовање дома оправдати са становишта разлога прописаних у чл. 8. ст. 2. Европске конвенције, односно постоји ли неопходна друштвена потреба за такво мешање.“ *Уж - 2486/2017*, нав. одлука.

³⁹ „Наиме, подносиољка је све време током поступка истицала да у предметном стану живи од 1972. године, да су ту рођене и њене ћерке, да редовно плаћа закупнину за тај стан и да је решењем суда – који замењује уговор о закупу предметног стана од 1992. године, донетим по предлогу њеног сада покојног супруга, утврђено да је она члан породичног домаћинства. Поред тога, подносиољка је током поступка указивала и на то да је она пензионер и да се налази у тешкој материјалној ситуацији, а у прилог тврдњама изнетим у захтеву за ослобођење од плаћања трошкова поступка.“ *Уж - 2486/2017*, нав. одлука.

права на поштовање дома“. Обзиром да УС није дао аргументе за овакав став, нити се према пракси редовних судова чини да се исти примењује на јасан и недвосмислен начин, на овом месту бисмо се задржали на питању - када у оквиру парничног поступка постоји дужност поступајућег суда да пружи заштиту права на поштовање дома. У складу са тумачењем свих недоумица у вези са овим питањем, одговор би следио из праксе ЕСЈП. Тако, из образложења одлуке у предмету *Паулић против Хрватске*, чини се да се ова дужност националном суду не намеће аутоматски, већ да се странци даје право да се брани позивањем на чл. 8 ЕКЈП како би спречила принудно иселење, а на суду је да њен приговор прихвати или одбије. Из предоченог става могло би се закључити да је приговор право странке, односно да суд није дужан да на повреду пази по службеној дужности. Међутим, даљом анализом тог питања, ЕСЈП у својим одлукама екстензивно тумачи процесну дужност странке да истицањем приговора задовољи формални критеријум заштите права на поштовање дома, тако да сматра довољним да се странка позвала на неку околност повезану са правом на дом. Овакав став се може тумачити тако да странка приговор не мора да истакне изричито, већ се из процесне грађе релевантне чињенице могу квалификовати као *de facto* позивање на право на поштовање дома. Чини нам се, обзиром да је аргументација изостала, да је овај став ЕСЈП, УС имао у виду приликом оцене спорног питања. Како се овај став може чинити проблематичним из перспективе Закона о парничном поступку⁴⁰ поводом правне природе материјалноправног приговора какав је и приговор права на поштовање дома, тако би било потребно приближити став ЕСЈП, који је прихватио и УС, редовним судовима и објаснити да ли је он у складу са императивним одредбама процесног закона, односно са основним начелима домаћег парничног поступка.⁴¹ Поред тога, важно је узети у обзир околност да у првостепеном поступку, према домаћим процесним правилима некада није могуће, ни уз екстензивно тумачење, прихватити да је странка изнела релевантне чињенице које би *de facto* указале на повреду права на поштовање дома, али и судску праксу у којој се дешава да странке тек у поступку по жалби или ревизији истакну овај материјалноправни приговор, што је са аспекта преклузије у нашем парничном поступку изричито недопуштено⁴². Иако би ово били оправдавајући аргументи за поступање наших редовних судова у анализираним предметима, у пракси ЕСЈП се уочава извесна недоследност у истакнутим ставовима по овом питању. У ранијој пракси ЕСЈП, иако је

⁴⁰ Закон о парничном поступку (Сл. гласник РС, бр. 72/2011, 49/2013 - одлука УС, 74/2013 - одлука УС и 55/2014), у даљем тексту: ЗПП.

⁴¹ Посебно с обзиром на расправно начело. Вид. чл. 7, ст. 1 ЗПП којим је прописано: „Странке су дужне да изнесу све чињенице на којима заснивају своје захтеве и да предложе доказе којима се утврђују те чињенице.“

⁴² Вид. чл. 372, ст. 2 ЗПП којим је прописано да „у жалби не могу да се истичу материјалноправни приговори“.

начелно истакнуто да се тест сразмерност не спроводи аутоматски, донете су бројне одлуке⁴³ у којима је утврђена повреда права на поштовање дома увек када поступајући судови нису аутоматски спровели тест сразмерности мере иселења коју треба применити против странака, уз образложење да странкама није пружена одговарајућа процесноправна заштита од стране независног суда. Према томе, у парницама поводом којих су представке поднесене пред ЕСЈП, може се тумачити да је првостепени суд био дужан да примени материјалноправне одредбе из чл. 8 ЕКЈП, упркос томе што странке нису изнеле чињенице које би упутиле на захтев за заштиту права на поштовање дома.⁴⁴ У предмету *Паулић против Хрватске*, судија *Malinverni* указао је у издвојеном мишљењу на супротан став, да питање права странке да јој независни суд оцени сразмерност мере иселења, с обзиром на релевантна начела која произлазе из чл. 8 ЕКЈП, не произилази аутоматски из сваког случаја у коме је предмет спора принудно иселење странке из непокретности која за њу представља дом, већ да је право странке да истакне приговор, а на суду је да о њему одлучи. Према издвојеном мишљењу, једини битан аргумент који би се према екстензивном тумачењу сматрао релевантном чињеницом која указује на повреду права на поштовање дома јесте „здравствено стање сина“ подносиоца захтева, међутим тај аргумент је истакнут тек пред Врховним судом, па „нижи судови нису могли да буду свесни овог проблема и не могу се критиковати што га нису узели у обзир“. У предмету *Петолас против Хрватске*⁴⁵, ЕСЈП понавља „да се питање сразмерности аутоматски не поставља у сваком предмету иселења“⁴⁶, уз образлагање специфичности предмета⁴⁷ и указивање на правилно поступање суда у конкретном случају. Из ове одлуке, као и из новијих одлука ЕСЈП, уочава се нешто рестриктивнији приступ приликом утврђења повреде права на поштовање дома. За наше даље праћење различитих аспеката уочених проблема важна су образложења новијих одлука у којима се ЕСЈП позива на своје раније одлуке у којима је

⁴³ Вид. претходно нав. пресуде *Ђосић против Хрватске*, *Паулић против Хрватске*, *Орлић против Хрватске*, као и *Бједов против Хрватске*, бр. представке 42150/09, пресуда од 29. маја 2012. године и *Брежец против Хрватске*, бр. представке 7177/10, пресуда од 18. јула 2013. године.

⁴⁴ Маганић, А., *Пракса Еуропског суда...*, стр. 49.

⁴⁵ *Петолас против Хрватске*, бр. представке 74936/12, одлука од 22. марта 2016. године.

⁴⁶ *Петолас против Хрватске*, нав. пресуда, пар. 72., уз упућивање на нав. пресуду *Паулић против Хрватске*, нав. пресуда, пар. 43.

⁴⁷ Наиме, специфичност овог предмета огледа се у чињеницама које је домаћи суд утврдио а које упућују на закључак да се подносилац уселио у предметни стан без правног основа - одлуке којом би му било одобрено становање или одговарајућег уговора. Међутим, поступајући редовни судови су даље разматрали да ли је његово право да станује у предметном стану могло да проистекне из чињенице дуготрајне употребе стана. *Петолас против Хрватске*, нав. пресуда, пар. 71.

повреда чл. 8 ЕКЉП утврђена и даље објашњава зашто такве повреде више не налази.⁴⁸

Следеће питање којим се УС поводом анализираниог предмета бавио, било је да ли су редовни судови приступили поступном испитивању повреде права на поштовање дома у складу са утврђеном обавезом. Као и у првом приказаном предмету пред УС, првостепени и другостепени суд су се и овога пута једино бавили питањем да ли је иселење подносиоце из стана било засновано на закону. При оцени правног питања да ли су за иселење из дома, што представља ограничење права на поштовање дома, били испуњени законом прописани услови, УС се позвао на став изнет у претходној одлуци о уставноправно неприхватљивом тумачењу и примени меродавног права и утврдио да „мешање у право на поштовање дома није било у складу са законом, а што за последицу има повреду тог права“.⁴⁹ За разлику од претходне одлуке, у којој УС није указао на обавезу редовних судова да испитају и друге услове под којима је допуштено мешање у право на поштовање дома, у овој одлуци УС је истакао да су надлежни судови дужни да размотре и чињенице на којима странка темељи своје тврдње, а које се односе на испуњеност других услова из чл. 8, ст. 2 ЕКЉП, укључујући и питање сразмерности и оправданости мешања у право на поштовање дома. Како је УС сматрао да је подносиоца суштински истакала приговор права на поштовање дома, а поступајући судови нису исти уважили и испитали да ли је иселење из стана „имало легитиман циљ и да ли је било неопходно у демократском друштву, односно да ли је било пропорционално легитимном циљу чијем се постизању тежило“, тако је нашао да „подносиоци у предметном парничном поступку нису биле обезбеђене одговарајуће процесноправне гаранције са становишта заштите права на поштовање дома“.⁵⁰ Такође за разлику од претходне одлуке УС и бројних поменутих одлука ЕСЉП, у овој одлуци УС се није бавио односом права на поштовање дома и права на неометано уживање имовине из чл. 1 Протокола бр. 1 уз ЕКЉП.

За критику пропуста УС да се у потоњем случају бави испитивањем односа два конвенцијска права - права на поштовање дома и права на неометано уживање имовине, као аргументи нам могу послужити они које ЕСЉП истиче поводом новијих случајева који се сада тичу повреде права на имовину у контексту заштите корисника непокретности у туђем власништву. У

⁴⁸ Маганић, А., *Пракса Европског суда ...*, стр. 51.

⁴⁹ УС је посебно указао на то да „у оспореној другостепеној пресуди, којом је потврђена првостепена пресуда, нису изнети суштински другачији разлози за оцену основаности предметног противтужбеног захтева за иселење из стана у односу на разлоге садржане у одлуци која је била предмет уставносудске оцене у наведеном предмету *Уж-5084/2011*, нити су пак изнети додатни аргументи за такву одлуку, а што би евентуално могло утицати и на другачију оцену Уставног суда о спорном правном питању.“. *Уж-2486/2017*, нав. одлука.

⁵⁰ Уз упућивање на нав. пресуде *Паулић против Хрватске* и *Брезец против Хрватске*.

предмету *Статилео против Хрватске*⁵¹, подносилац представке се, за разлику од других, у овом раду поменутих случајева, управо позвао, између осталог, на повреду права на неометано уживање имовине због тога што је као закуподавац одбио да закључи уговор о закупу са закупопримцем (који има правни положај заштићеног закупопримца са заштитном закупнином) и захтевао исељење станара који је боравио у његовом стану, при чему су редовни судови пресудили против подносиоца, а у корист станара, позивајући се управо на општи интерес за њиховом друштвеном заштитом. ЕСЉП је утврдио повреду права на имовину указујући на проблем сразмерности предузете мере и потребу да се успостави праведна равнотежа између општег јавног интереса и појединачног приватног интереса појединца, а што је такође и у интересу остварења основних људских права гарантованих ЕКЉП. У том смислу: „Суд не проналази захтеве општег интереса који би могли да оправдају тако свеобухватна ограничења подносиоцевих власничких права и налази да у конкретном предмету није постојала праведна расподела социјалног и финансијског терета који је настао као последица реформе у стамбеном сектору.“

Претходно анализирани одлуке УС су нам омогућиле да уочимо проблеме у схватању и примени ЕКЉП и ставова ЕСЉП у нашој земљи. Са разлогом примећујемо да се друга одлука УС, иако донета скоро деценију касније, приликом утврђивања повреде права на поштовање дома у неколико спорних питања позива на ставове заузете у првој одлуци. У међувремену су се пред ЕСЉП појавили нови, донекле другачији, али са овом темом повезани случајеви, у којима се разматра управо однос два права која се доводе у колизију у неколико поменутих случајева. Оно што је заједничко за оба случаја која су се појавила пред УС јесте да су били супротстављени приватни интереси две стране: оне која се позива на право на поштовање дома и оне која се позива на сва права која произилазе из правног положаја титулара права својине. У оба случаја власници су били физичка лица, па су аргументи у корист права на имовину које преузимамо из праксе ЕСЉП несумњиво од значаја при анализи домаће праксе.

4.2. Одлука Уставног суда поводом исељења подносиоца уставне жалбе из стана у државној својини Републике Србије (сукоб приватног и јавног интереса)

Од несумњивог значаја је, међутим, и пракса УС у случају када су супротстављени приватни интерес корисника који непокретност користи без правног основа и јавни интерес државе као закуподавца. Тако, у предмету Уж-9495/2013 од 22. октобра 2015. године, УС је утврдио повреду права на

⁵¹ *Статилео против Хрватске*, бр. представке 12027/10, одлука од 10. јула 2014. године.

поштовање дома, позивајући се у свом образложењу на неколико другачијих аргумената. Најпре УС је нашао да је овакав случај потребно разликовати од ситуације бесправног уселења и коришћења туђе имовине, с обзиром на околности конкретног случаја.⁵² Као кључни аргумент УС констатује да власник просторија није приватно лице, већ Република Србија - Министарство одбране, па у конкретном случају не постоје два супротстављена приватна интереса. УС закључује: „Међутим, за разлику од права државе да врши својинска овлашћења на имовини чији је власник у пуном обиму, интерес подносиоца да са породицом настави да станује у предметним просторијама за њега је од егзистенцијалне важности. Стога, у светлу околности конкретног случаја, Уставни суд је утврдио да се иселење подносиоца ради остварења легитимног циља који се огледа у заштити имовинских права државе не би могло сматрати "неуживим у демократском друштву" и сразмерним том циљу у смислу чл. 8. ст. 2. Конвенције“. Премда се УС у овој одлуци не позива на ставове формулисани у пракси ЕСЉП, анализом његових одлука може се пронаћи извор оваквом опредељењу. Тако у предмету *Шкртић против Хрватске*⁵³, ЕСЉП истиче да „легитимни интерес државе да контролише своје власништво долази на друго место у односу на право подносиоце захтева за поштовање њеног дома“. Додатну аргументацију налазимо у предмету *Тијардовић против Хрватске*⁵⁴, који је специфичан услед уважавања околности у бившој Југославији када су „запослени плаћали обавезне месечне доприносе за стамбене фондове и када су великом броју запослених додељени станови у друштвеном власништву“, али се неки од аргумената могу повезати са ставом из одлуке у предмету *Шкртић против Хрватске*. Наиме, ЕСЉП додаје да „иако тужена држава ужива велику слободу процене у креирању своје социјалне и стамбене политике“, ипак постоје аргументи у прилог утврђивању повреде права на поштовање дома због тога што се држава дуго година

⁵² Наиме, подносилац уставне жалбе је војно лице које се због ратних дејстава доселило у Републику Србију, при чему му је стан додељен закључком Министарства одбране на коришћење по основу уговора о закупу на неодређено време. Како то произлази из образложења првостепене пресуде, подносилац је, иако се није изричито позвао на члан 8. Европске конвенције, суду изнео аргументе везане за сразмерност мере његовог уселења истичући да предметне просторије представљају нужни (привремени) смештај, да у њима станује 18 година са сином и супругом који су болесни и незапослени, да је редовно плаћао закупнину, те да се одрекао стана који је имао у Сиску. Поред тога, првостепени суд наводи да је по спроведеном доказном поступку утврдио да је закључком Министарства одбране од 8. октобра 2007. године, између осталог, прихваћен подносиоцев захтев за давање стана у закуп на неодређено време. Вид. *Уж-9495/2013* од 22. октобра 2015. године.

⁵³ Предмет *Шкртић против Хрватске*, бр. представке 64982/12, пресуда од 5. децембра 2013. године, пар. 34.

⁵⁴ Предмет *Тијардовић против Хрватске*, бр. представке 38906/13, пресуда од 19. јуна 2014. године, пар. 42.

понашала пасивно у погледу исељења подносиоце захтева, све док она није покренула поступак да јој се призна право на откуп стана у својству титулара станарског права које је изведено из истог права њеног свекра (примећујемо сличност и са првом и другом одлуком УС коју смо у раду разматрали). На крају, као закључни аргумент ЕСЈП истиче да власник стана није имао чврст став поводом права подносиоце да користи стан.⁵⁵

5. Закључна разматрања

Из упоређења претходно приказаних ставова УС и ЕСЈП, свакако се може закључити да се стандарди заштите људских права које је развио ЕСЈП кроз своју праксу, преко одлука УС имплементирају у праксу судова Републике Србије. Свака нова одлука УС представља корак напред у стварању пута за заштиту права на поштовање дома као основног људског права у ситуацији када се појединац - грађанин брани од принудног исељења позивањем на ово право. Поред свих претходно анализираних питања и одговора пронађених у ставовима из образложења одлука ЕСЈП и УС, посебне околности сваког конкретног случаја који се појави пред редовним судовима свих инстанци захтевају примену адекватног начина заштите права на поштовање дома, али и права на неометано уживање имовине која су, као што смо видели, у великом броју случајева узајамно супротстављена.

У вези са назначеном проблематиком, у анализираним одлукама УС се као спорна отварају, а затим и решавају важна материјалноправна и процесноправна питања. У погледу доступности и ефикасности правних средстава заштите права на поштовање дома пред домаћим судовима у парничном поступку, УС је водећи се праксом ЕСЈП систематизовао поступни правни пут за заштиту права на поштовање дома. Најпре, УС је заузео став према коме се може формулисати правило о надлежности редовног грађанског суда који води парнични поступак да пружи заштиту права. Поред тога, УС се одредио према процесном инструменту приговора права на поштовање дома. УС је прихватио и остао доследан екстензивном тумачењу овог питања од стране ЕСЈП, према коме није неопходно да се странка изричито позове на повреду права, односно да изричито истакне приговор, већ је довољно да приликом изношења процесне грађе наведе околности које би суд могао по службеној дужности да цени у контексту повреде права на поштовање дома. УС се, примећујемо, није у својој рецентнијој пракси осврнуо на измењени, донекле рестриктивнији приступ овом питању од стране ЕСЈП. На крају, важно је приметити да је интенција ЕСЈП да се повреда права на поштовање дома утврђује увек када су домаћи судови пропустили да спроведу тест испитивања повреде овог права у целисти како је то предвиђено чл. 8, ст. 2 ЕКЈП. УС, се супротно томе, у анализираним одлукама бави питањима да ли

⁵⁵ Исто.

се предметна непокретност сматра домом, да ли је дошло до мешања државе у право на поштовање дома, да ли је мешање било у складу са законом. Оцењујући негативно последње питање, УС пропушта да спроведе тест сразмерности до краја и испита да ли је мешање било усмерено на постизање легитимних циљева, нужно и сразмерно у демократском друштву. Да би одговорио на наведена питања, потребно је да се одреди према праву на неометано уживање имовине власника предметне непокретности, односно да оцени однос два супротстављена права у сваком конкретном случају и одреди претежнији интерес - између два приватна или приватног и јавног. У том смислу, позивајући се на релевантне ставове ЕСЉП, изнели смо аргументе који би помогли УС да у будућности покаже виши степен спремности према конвенцијским захтевима. То би биле добре смернице за поступање Врховног касационог суда и нижестепених судова, како би коначно хармонизовали своју праксу са праксом УС и ЕСЉП. Да би у поступку пред домаћим судовима били осигурани европски стандарди заштите конвенцијских права, потребно је помно и континуирано праћење праксе ЕСЉП, како наши судови не би занемарили развојне тенденције ЕСЉП у заштити права на која се странке позивају.

*Jelena Čanović, LL.M.,
Assistant*

THE RIGHT TO RESPECT FOR HOME IN THE PRACTICE OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF SERBIA (INFLUENCE OF THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS)

Summary

A special regime for the protection of the right to respect for home is provided with the Article 8 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. With ratification of this Convention, the Republic of Serbia has undertaken the obligation to respect and effectively implement the rights guaranteed by the European Convention as a "minimum European standard". The role of the European Court of Human Rights in defining and determining the scope of basic human rights, so the right to respect for home too, is reflected in its rich practice, which greatly affects national legal systems. Thus, the European Court in its practice has defined the principles and criteria for providing protection of the right to

respect for home. To monitor the used instruments for protection of the right to respect for home in the domestic legal order and their harmonization with European standards of protection, it is necessary to analyze the practice of the Constitutional Court of the Republic of Serbia, through which is reflected practice of regular courts as well. Considering that in the practice of the highest courts in our country, as well as in the practice of the Constitutional Court, the right to respect for home has been recognized recently, the lack of numerous theoretical discussions and practical analyzes of prominent controversial issues indicates the relevance of this topic about we write about.

Key words: *right to respect for home, practice of the European Court of Human Rights, practice of the Constitutional Court of the Republic of Serbia.*